

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Random het Hooger Onderwijs.

Den 1 Juli 1914, bij de herdenking van het 300-jarig bestaan van de Universiteit te Groningen werd aan H. M. de Koningin honoris causa, de titel van doctor in de Nederlandsche letteren verleend.

Dit feit moge het uitgangspunt zijn, als we met onze lezers wat gaan praten rondom het Hooger Onderwijs, gelijk dat zich ontwikkeld heeft gedurende de laatste 25 jaren.

Om meer dan één reden zeggen we het zóó. Vooreerst er kan — stel, dat we er bevoegd toe waren — geen sprake van zijn om in één enkel artikel de veelbewogen geschiedenis van ons Hooger Onderwijs te beschrijven. En we zullen ons dan ook ten eerste moeten beperken niet alleen, doch er wat om heen zwerfen en daarom niet alleen laten liggen veel, wat op de Gymnasia betrekking heeft; maar zelfs het heugelijke feit, dat in de Polytechnische School te Delft, en de Veeartsenschool te Utrecht, en de Landbouwschool te Wageningen tot hoogeschoolen werden verheven, het eenige laten zijn, wat we over die inrichtingen melden en iets van het zeer weinige, dat we willen aanhalen van de wettelijke bepalingen, die in de laatste jaren zijn gemaakt en uitgevoerd. In de tweede plaats niet zonder opzet sprak onze aanvangszin van Nederlandsche letteren, immers als we rondzien op het terrein van het Gereformeerde Hooger Onderwijs, waarop we ons wat meer willen bewegen, dan is juist ten opzichte van de Nederlandsche letteren veel verblijdends te vermelden. En last not least, een artikel over het Hooger Onderwijs onder de regeering van Koningin Wilhelmina heeft zeker recht van bestaan, omdat deze periode inderdaad ook voor het Hooger Onderwijs een tijdperk mag worden geacht, een tijdperk ook voor het Hooger Onderwijs, dat zich wenscht te richten naar het Woord van God.

Klachten over het Hooger Onderwijs zijn er in de 25 jaren, die we nu hebben doorleefd, zeer vele gehoord. In allerlei verscheidenheid, elkander soms kruisende, soms ook tegensprekende, kwamen ze op. Daar is de oude klacht, dat de Universiteiten zijn en blijven conservatieve instellingen, die zich houden buiten het leven van den tijd, eilanden in een zich bewegende zee, waar het oude afgesloten, veilig in stand wordt gehouden. Een klacht, die nu en steeds slechts tot op zekere hoogte waar is. Klagers van deze soort hebben misschien gelijk, als ze beweren, dat de studenten blijven bij hun gebruiken — al kwam juist nu onder de studeerende jongelingschap heel wat verandering. Ze hebben misschien ook gelijk, als ze opmerken, dat de man, die dertig jaren het hoogleerderschap bekleedt, doorgaans zichzelf gelijk blijft en daarom, al begon hij met jeugdig vuur, op zijn zeventigste jaar veelal hetzelfde leeraar als 30 jaren geleden, onbewogen door het vele, dat zich wijzigde. Maar ze vergeten toch ook, dat bijna alle nieuwe stelsels en gedachten het eerst aan de hoogeschoolen zijn uitgesproken en vandaar doorgevoerd naar het leven, dat een college van hoogleraren zich uit den aard der zaak telkens vernieuwt en niet het minst, dat er geen meer opstandige, meer naar het nieuwe jagende menschen zijn dan de studenten, hoe vast ze ook gehecht zijn aan menig oud gebruik.

Klachten van anderen aard zijn meer eigen aan de periode, die we overzien. Te veel staat de Universiteit buiten het leven. Ze leert dingen vroeger misschien belangrijk, doch die thans zeker door andere moesten worden vervangen. In het algemeen heeft ze door haar dualistisch karakter van de wetenschap te willen verder brengen en op te willen leiden voor verschillende ambten, noch de wetenschap, noch de praktijk, gediend gelijk het behoort. Te ver ging de specialisatie en als gevolg daarvan stegen de kosten al te zeer en loopt ieder gevaar zijn kleine onderdeel als het belangrijkste van alles te beschouwen.

Ik wil niet zeggen, dat er voor deze klachten geen grond is. Een andere vraag is echter, wat is de oorzaak. Ligt het aan de verkeerde wijze, waarop hoogleraren en studenten hun taak opvatten? Of hangt een en ander samen met het karakter, dat het Hooger Onderwijs nu eenmaal hebben moet en is er daarom niet veel aan te veranderen?

Ik meen, dat van beide iets waar is. Het is wel waar, dat aan hoogleraren en studenten een soort drang eigen is, zich boven anderen verheven te achten en zich daarom van het leven niet al te veel aan te trekken. Het leven — ja dat is goed om de bestaansvoorwaarden te scheppen voor het Hooger Onderwijs. Maar daar stel ik oogenblikkelijk tegenover, dat juist op dit punt de verandering in de laatste kwarteeuw geweldig is geweest. Het verband tusschen Universiteit en leven is groter dan ooit te voren, wat niet zeggen wil, dat het reeds is, zooals het behoort te zijn. Feit is het, dat ge professoren en studenten druk werkzaam zijn op allerlei wijze in de praktijk, soms zelfs te veel. De eiland-Universiteit is met tal van bruggen verbonden met den vasten wal, hier en daar schijnt het

tegen den Christus, in den laatste tijd de splitsing der partijen in allerlei groepen toeneemt. Zowel bij links als bij rechts doet zich dit euvel voor. Waaruit die separatistgeest is te verklaren? Ik geloof niet, dat men met één oorzaak te noemen klaar is. Men kan wijzen op de afwezigheid van groote geesten als Thorbecke en Kuypers, en zeker, als de leugels niet langer rusten in de handen van zulke machtige figuren, vormen er zich groepjes, en bouwt ieder zich een huis. Men kan de reden ook hierin zoeken, dat verschillende concessies aan de praktijk, en conformering van het ideaal aan de werkelijkheid de ontevreden velen maakt, en ook hierin schuilt waarheid. Het is ook niet te ontkennen, dat de tijd, waarin we leven, en waarin de band met de historie hoe langer hoe losser wordt, en het individualisme zich wrekt op het eenzijdig-gedreven sociale, deze splitsing begunstigt, doch hoe het zij, het feit staat rotsvast, dat de verdeeldheid groeit, en de eenheid hoe langer hoe meer afbrokkelt.

Die splitsing is zeer te betreuren.

Eenheid onder christenen is broodnodig.

De belijders van den Christus hebben ook op politiek en sociaal terrein de handen ineen te slaan, en o, zeker niet met verzaking van het beginsel. Wij begeeren geen fusie, waar scheidsmuren zijn, doch wij verfoeien alle scheidsmuren, waar geesteseenheid is, en slechts een simpel belang of een klein detailpunt de oorzaak van de verwijdering is. Geve God, dat in de komende jaren, de zondige verdeeldheid wijke voor een eenheid, die ons volk ten zegen is, en moge onder de regeering van onze Vorstin het christenvolk van Nederland steeds dichter tot elkander komen.

In het geestelijk proces zien we meer.

Wij mogen ook overwinning onzerzijds zien.

God heeft bij den groei van de revolutionaire groepen toch onzen strijd gekroond, al goldde ook die voorspoed heen en weer, als de zee in ebbe en vloed. Wat het politieke leven aangaat woenen de christelijke partijen den electorale kamp in 1901, maar moest in 1905 het Kabinet-Kuypers weer wijken. In 1909, het blijde jaar van de geboorte van prinses Juliana, kwam rechts weer in de meerderheid, doch in 1913 sloeg de schaal naar links over. In 1918, kort voor de doffe, droeve vredesklokken luidden, en de poging tot revolutie hier mislukte, wees de verkiezing naar den regel der evenredige vertegenwoordiging uit, dat het meere deel van ons volk zich schaarde aan de zijde van de rechtsche partijen, en in 1922 en 1923 is deze uitspraak bevestigd. God gaf dus zegen. Wat in de vorige kwarteeuw bijna niet viel te hopen, wat in het ministerie Mackay slechts eenmaal werd geschonken, herhaalde zich telkens weer en consolideerde zich zelfs, en in dit opzicht geven deze regeeringsjaren van onze Vorstin ons veel stof tot dank. En nu is het waar, dat de getalsterkte van de anti-revolutionaire kamerleden minder is dan in 1901, dit wijst nog niet op een achteruitgang van onze partij. Sindsdien heeft het stelsel aan evenredige vertegenwoordiging ten gevolge gehad, dat wij alleen hebben te rekenen op eigen kracht. Rome steunt niet meer. Wat christelijk-historisch voelde, heeft zich meer zelfstandig georganiseerd, en waarlijk een vergelijking met het begin van deze periode geeft nog geen reden tot klagen.

Zoo is het ook op sociaal terrein.

Reeds merkte ik op, dat in deze vijfentwintig jaren de christelijk-sociale actie groeide, en wie 1923 vergelijkt met 1898 moet erkennen, dat God, wat toen nog een rijke was, deed wassen tot een boom, en in die kwarteeuw veel achterstand is ingehaald. Daarbij sluiten wij de oogen niet voor de daling in ledental, die met name de vakbonden hebben te boeken. Wij zijn niet blind voor het feit, dat de buitengewone aanwas van 1918 en 1919 zich niet kon handhaven, doch voor zulk een uittocht vreezen wij niet. We durven het altijd aan met een Gideonsbende. En al is er nomaal achteruitgang, wij vermelden toch met oprechte erkentenis van Gods gunst, dat het christelijk-sociaal beginsel in het maatschappelijk leven grooten invloed heeft geoefend, en... mee mocht helpen om den stormvloed der revolutie te keeren. Ik herinner slechts aan de jaren 1903 en 1918. In het eerste jaar gaf God aan het kabinet-Kuypers, gesteund door onze christelijk-georganiseerde werklieden, de misdadige woeling in het Spoorwegbedrijf den kop in te drukken, en in 1918 brak de wilde golfslag der omwenteling op de trouw en de onwrikbaarheid van onze mannen.

Er is nog veel meer te vermelden.

Ik zou lang kunnen spreken over de wetgeving der christelijke regeering.

Ook deze raakt het staatkundig en het maatschappelijk leven.

Laat ik, om niet in een dorre opsomming te vervallen, slechts enkele grepen doen.

Ik denk aan wat gedaan is voor de defensie van ons land, en ik herinner daarbij aan de zegenrijke gevolgen, die deze wetgeving in de tijden der

mobilisatie gehad heeft. Voorts zij in gedachtenis gebracht wat ter bestrijding van de ontucht en de verheffing van het zedelijk peil tot stand kwam, waarin de heldenstrijd van mannen als Pierson zijn weverdiende kroon vond. Ook blijve onder ons steeds grooter waardeering vinden hetgeen Talmma wrocht tot verbetering van de maatschappelijke toestanden, en ter beteugeling van het sociaal onrecht. En met name zij genoemd de overwinning, behaald in den strijd voor het vrije onderwijs in al zijn geledingen. Stap voor stap gingen we vooruit. Kuypers bracht verruiming van de subsidie, en toekenning van den effectus civilis voor het Hooger Onderwijs. Heemskerk gaf het bouw-wet, en De Visser mocht de vruchten der pacificatie plukken. En nu haast ik mij hieraan toe te voegen, dat de tegenwoordige regeling voor ons de ideale niet is, en we bezorgd zijn over de geestelijke vrijheid van onze christelijke scholen. Maar we zouden al erg ondankebaar wezen, wanneer we bij het zilveren jubileum van onze Koningin den Heere niet loofden, dat Hij ruimte

Mr. TH. HEEMSKERK

maakte, en deze dochter der Oranje's het voorrecht schonk, dat zij een wet mocht onderteekenen, waarin het recht van het bijzonder onderwijs ten volle is erkend. Dat is een kostelijke vrucht van christelijke politiek. Dat is een resultaat, waartoe een jarenlange worsteling, waarin de schoonste offers zijn gebracht, ons heeft geleid.

Maar... ik zing slechts lofzangen.

Valt er dan alleen te roemen?

Wie onzer zou zulk een grootspraak aandurven.

In deze vijfentwintig jaren is onze strijd op politiek en sociaal terrein ook onteerd door tal van zonden, die ons schuldig stellen voor God. Wie dit tijdperk overziet, schouwt ook donkere vlekken. Hij ontdekt broedertwist en onverantwoordelijke najver. Hij ontwaart wantrouwen en gebrek aan eenheid. Hij vindt tekort aan liefde voor het ideaal, en eenzijdige vooropstelling van materiële belangen. Hij stuift op ontrouw en lauwerheid, en wij hebben die verkeerdheden ootmoedig te belijden. Ook in deze worsteling is dagelijksche bekeering gebiedende eisch. Maar God is de Getrouwe. Hij deed ons niet naar onze zonden. Hij stelde de christelijk-politieke en sociale actie ten zegen voor volk en land, en gebruikte haar om den troon der Oranje's te schragen, en voor onze Vorstin den weg te openen tot haar zilveren jubileum. Die genade willen wij groot maken. De Heere heeft groote dingen aan ons gedaan; dies zijn wij verblijd. En in Zijn kracht gaan wij met moed de toekomst tegen. In Zijn mogendheid blijven wij op het terrein van staatkundig en maatschappelijk leven den strijd voeren voor Zijn recht. In Zijn gunst willen wij met dezelfde trouw ons scharen om den troon van haar, voor wie en met wie wij in deze dagen den Potentaat der Potentaten ootmoedig danken, en in ons aller hart leeft wat Dr Kuypers eens schreef: „Vraagt men dan ook, of we het stamhuis van Oranje dus met den stralenkrans van het mysterie willen omringen, dan antwoorden we zonder aarzeling: met het mysterie, ja van een hoogere leiding dan in de leiding der menschen aanwijsbaar is; en van een verborgene macht, die, bij het gestadig wisselen van personen en gebeurtenissen, met ons volk steeds één grootsch doel voor oogen had en hield, en niet ophield ons voor de bereiking van dat doel ook met de eminentie dezer prinsen te verrijken. Een mysterie, indien men ons de bekentenis dan apherst, waarin nóg het geheim van het „Oranje boven!“ ligt, en dat, ook voor de toekomst, wat ook wegvallt, nog hope geeft op nationaal geluk“.

K. D.

scheidende water geheel te zijn opgedroogd. Zelfs gaat men hier te ver. De Volks-Universiteit is een verblijvend verschijnsel, als men het beoordeelt naar den toenemenden lust meer kennis te verwerven. Doch ze werkt oppervlakkigheid en schijnwetenschap in de hand, ze ondermijnt ook de Universiteit — het kan met heel wat minder moeite en kosten ook wel goed!

Een ander punt, waardoor de Universiteit dicht bij het leven is gekomen, ligt in de veranderde sociale omstandigheden. Dit betreft meer de hoogerleeraren dan de studenten. Arme studenten naast rijke zijn er altijd geweest, dat was over 't geheel een voordeel, vooral omdat de eerste groep doorgaans niet de minste is. Met de hoogerleeraren staat het anders. Ik ga niet pleiten voor salarisverhoging, maar wie bedenkt, dat van 1876 tot den oorlog de traktementen niet waren verhoogd en dat ze nu ruim 50 pct. boven 1876 staan, die begrijpt, wat er in den sozialen toestand der professoren is veranderd. Die begrijpt, waarom ze hun bibliotheek niet meer kunnen voorzien als vroeger en dus bij de Universiteit aankloppen en de onkosten daar vermeerderen. Instrumenten idem. Studiereizen grootendeels afgeloopen of — op kosten van het algemeen. Groote huizen niet meer te betalen — dus laboratoriumruimte enz. Dat het dan toch nu maar aan de „gemeenschap” komt, is slechts ten deele waar. Een laboratorium, een bibliotheek zijn goed voor één persoon, die er in gewoon is te werken. De opvolger vraagt iets anders.

Van beteekenis is ook, dat het peil, dat de studenten bereiken hebben, als ze de Universiteit bezoeken, ongetwijfeld is gedaald. Op zichzelf kan men het een voordeel achten, dat meer dan één weg leidt naar de Universiteit. Het past een weinig bij de stelling: Vrij baan voor de begaafden. Maar die stelling is niet zonder eenig voorbehoud waar. Ik geloof, dat het goed is zich er bij neer te leggen, dat men, komende van de H. B. S., zonder meer in Geneeskunde en Wis- en Natuurkunde studeeren kan. Maar ik meen toch, dat, wie in ware wetenschappelijkheid iets anders ziet dan groote vakgeleerdheid gepaard aan praktische handigheid, wie voor alle menschen van studie naast wijsgeerige scholing kennis van de geschiedenis der wetenschap noodzakelijk acht, geen juich-tonen over de wet-Limburg aan mag heffen. Wat de voorbereiding betreft, wordt het Hooger Onderwijs thans gestraft voor zijn eigen zonde. Het heeft geëischt, dat alle Lager Onderwijs zou zijn, alsof er hooger op volgen zou. Het heeft daarmee bereikt, dat het Lager Onderwijs thans doet, alsof er geen Hooger bestaat. Valsche democratie, die altijd het peil verlaagt, komt daarbij en vraagt voor allen hetzelfde Lager Onderwijs. Alsof het nog niet aan de Universiteit zelf te merken was, dat het van het hoogste gewicht is, uit welken kring een leerling komt, wat heeft niet de zoon van iemand, die zelf studeerde en bleef studeeren, op een ander voor! Maar nu schuift de Lagere school maar van zich af. Alle taalonderwijs moet naar H. B. S. en Gymnasium. Het laatste heeft dus juist zes jaren, om zes of althans vijf vreemde talen te leeren. Resultaat, de studenten, waarvan b.v. de theologen, over wie ik het beste oordeelen kan, nu al te weinig Grieks en Latijn kennen, zullen straks heelemaal onvoldoende zijn voorbereid. Wie zegt, dan moet de Universiteit maar wat meer geven, vergeet, dat ze niet voortzet, maar onderstelt en ook — dat de menschen toch eens klaar moeten zijn.

In dit verband moet ook genoemd het afnemen van de belangstelling, het minder waardeeren van de klassieke studiën. Ten deele is dat ook weer een fout van het Hooger Onderwijs zelf, als het de klassieken niet anders onderwees dan dor grammatisch, als er geen leven, geen cultuur in werd gezien. Ten deele werkt hier de richting van den tijd. Haast, haast is het parool, geen kalme bezinning. Er is niet steeds oog genoeg voor louter geestelijke waarden, te weinig eerbied voor de historie. Evenwel — het schijnt, dat er op dit punt reactie is. In het buitenland zijn op scholen de klassieken, die waren afgeschaft of ten deele verdronken, weer ten troon verheven. Maar het blijft moeilijk goed de klassieken te onderwijzen. Men vreest soms, dat m.n. de docenten aan de Gymnasia het geloof in de hooge beteekenis van hun taak hebben verloren, dat ze zich slechts restanten voelen uit een tijdperk, dat onherroepelijk voorbij is. Nog op één verschijnsel van algemeen aard moet ik wijzen: Het toenemen van het aantal vrouwelijke studenten, het komen van vrouwelijke hoogerleeraren. Of de vrouw krachtens haar aanleg voor het Hooger Onderwijs geschikt is? Of ze er bevrediging in vindt? Er zullen er zijn, van wie dit kan worden gezegd. Maar geldt het van alle vrouwen, die studeeren? Laat ons zeggen, er zijn ook onder de heeren-studenten, die beter een andere loopbaan hadden kunnen kiezen.

We praten rondom het Hooger Onderwijs. Er kwam pas een nieuwe wet. Beteekent die verbetering of achteruitgang? Veel zal natuurlijk van de praktijk afhangen, toch geloof ik, dat er veel goeds is. Het algemeene candidaats-gevolgd door een gedifferentieerd doctoraal, goedgekeurd bepaald door keuze van den student, het eene doctoraat, dat

lijkt me een gelukkige vondst. Vergis ik me niet, dan kan door deze wet, als ze goed wordt gebruikt, worden bereikt, dat de vakgeleerdheid niet achteruitgaat en dat de algemeen wijsgeerige vorming toeneemt. Maar dat zal niet het minst daarvan afhangen, of de exameneischen voor de bepaalde vakken in de praktijk goed worden gesteld. Een examen mag geen vakgeleerde willen afleveren, maar een man, die algemeen gevormd is en van een bepaald vak zooveel weet, dat hij vakgeleerde worden kan.

Op dertig jaren wordt een geslacht gesteld, de 25 jaren, die onze Koningin regeerde, beteekenen dan ook op het gebied van het Hooger Onderwijs een vrijwel algeheele verandering van personen. Bij het Gereformeerde Hooger Onderwijs, dat we geconcentreerd zien aan de Theologische School te Kampen en de Vrije Universiteit te Amsterdam, blijkt dat zonneklaar. Aan beide kwam een volgend geslacht. Bij de Vrije Universiteit valt dat wel bijzonder op, omdat het geslacht, dat ging, gevormd werd door de stichters. Toch ook in Kampen kwam na 1898 algeheele verandering. Lindeboom bleef nog gespaard, Noordtjij en Wielenga vie-

Jhr Mr A. F. DE SAVORNIN LOHMAN

len weg. Al de nu in het ambt staande hoogerleeraren werden na 1898 benoemd. Bij de Vrije Universiteit spreekt de verandering nog meer, omdat niet slechts de personen stierven en werden opgevolgd, maar het aantal hoogerleeraren aanmerkelijk werd uitgebreid. Tot zich nam de Heere van de ouderen Kuyper, Rutgers, Woltjer, dan Bavinck en op nog jeugdigen leeftijd Biesterveld en Sillevius Smitt. Van de eerste hoogerleeraren bleef ons alleen Fabius als emeritus en van de nu werkenden is Geesink de eenige, die vóór 1898 in functie trad. In de Theologische faculteit kon meer dan vroeger aan de exegese van Ond- en Nieuw-Testament worden gearbeitet. In de litterarische kwam naast de klassieke, een Semietische en een Nederlandsche afdeling en kan nu ook in de Wijsbegeerte examenen worden afgenomen. De juridische faculteit, die het lange jaren met één hoogerleeraar moest doen, kwam tot meer normale toestanden. Wat de medische faculteit betreft — het bleef helaas bij een begin, al is het een begin, dat er wezen mag en hoop geeft.

Natuurlijk hebben de veranderde omstandigheden, de wijzigingen in de wet hun invloed ook te Kampen en te Amsterdam laten gelden. Groote bezwaren zijn er echter niet gevoeld. Schokken waren niet te doorstaan. Alles liep onder 's Heeren zegen geleidelijk verder.

Wat moet ik zeggen van de studenten? Ik kan me niet bepalen tot het verblijdende feit, dat hun aantal ook onder ons zoo is toegenomen. Onze studentenmaatschappij is zeker anders dan vóór 25 jaar. Is ze ook beter? Misschien wel in dien zin, dat ze dichter staat bij het leven, bij de realiteit. Of de studenten het thans met hun studie verder brengen, weet ik niet. Ze studeeren anders, hebben belangstelling voor andere dingen. Dat is verhoogend, voorzover het te kennen geeft, dat ze blijven op de hoogte van den tijd. Maar soms rijst de vraag, moet het multum niet de multa een weinig vervangen?

Het valt op, dat alle Gereformeerde studenten zich thans hebben aaneengesloten. Nu en dan kraakt er wel eens wat. Toch, laten we blij zijn, met wat tot dusver is bereikt en onze jongemannen steunen, als ze begeeren reeds als student ook tot voorbereiding voor het volgend leven echt Gereformeerd te zijn.

Dat aan de Universiteit en daarom ook in het leven persoonlijke invloeden van mannen van beteekenis sterk werken, ligt in den aard der zaak. Dat er verandering komt, als personen wegvallen, is er het gevolg van. Doch ik acht me niet in staat op dit punt een oordeel uit te spreken, dat eenigermate op den naam van algemeen geldig zou kunnen aanspraak maken. Liever wijs ik er op, dat in

de laatste 25 jaren de groote invloed van het Gereformeerde Hooger Onderwijs overal merkbaar is geworden, hetgeen aan de waardeering van dat onderwijs ten goede kwam — al ben ik niet dankbaar voor allen lof. De hoogste lof is misschien, dat Rome ons na gaat doen en dat de opening van de Roomsche Universiteit vrijwel met het feest onzer Vorstin zal samenvallen.

Over de toekomst heb ik niet te schrijven, zoo kan ik eindigen. Indrukken gaf ik, anders niet. Ik hoop, dat ze bij meer dan een, die met mij deze periode mocht doorleven, wakker zullen roepen veel, van hetgeen er in de laatste kwarteeuw is geschied.

F. W. GROSHEIDE.

Het middelbaar Onderwijs onder de regeering van H. M. Koningin Wilhelmina.

Wil men de vijf-en-twintig regeeringsjaren van Koningin Wilhelmina, die weldra hun voltooiing erlangen en die, ondanks onrust en wankeling, het Nederlandsche volk jubelend doen danken, op het gebied van het Middelbaar Onderwijs karakteriseeren, dan kunnen wij dit niet beter doen dan aldus: van de gebondenheid naar de vrijheid. Er is toch van merkwaardige ontwikkeling in die jaren sprake. Lager Onderwijs is er in Europa al eeuwen lang geweest; Hooger Onderwijs eveneens, maar het Middelbaar Onderwijs, dat eenzijdig is schakel tusschen Lager en Hooger Onderwijs en anderzijds eindonderwijs voor hen, die door beroep of maatschappelijke positie behoefte gevoelen aan verdergaande ontwikkeling dan de Lagere school geven kan, datteekent in en buiten ons land pas van lateren tijd. Na de Fransche revolutie is de behoefte gevoeld deze schakel in het onderwijsstelsel in te lassen. Verschillende staatscommissies zijn, met het oog op de regeling van het Middelbaar Onderwijs, geïnstalleerd, hebben vergaderd, hebben rapporten uitgebracht en zijn met dank voor hun belangrijken arbeid onthouden, zonder dat het Middelbaar Onderwijs, dat toch voor de „education soignée” (rapport van 1830) zoo gewenscht was, tot stand kwam. Eerst Thorbecke heeft met krachtige hand de zaak doorgezet. In zijn M. O.-wet van 1863 is de grondslag gelegd voor het huidige Middelbaar Onderwijs en naar de lijnen, door hem getrokken, heeft het Middelbaar Onderwijs in de vorige eeuw zich ontwikkeld, met name in de H. B. S. met vijf-jarigen cursus. Het Gymnasium in den vorm, waarin het voor 25 jaren bestond, dateerde van het jaar 1876.

Hoe was nu de toestand op het gebied van het Middelbaar Onderwijs, toen Koningin Wilhelmina den troon besteeft?

Er waren openbare Gymnasia en H. B. Scholen in de meeste steden van ons land; de Gymnasia alle Gemeentelijk, de H. B. S.'en deels door het Rijk, deels door de Gemeente gesticht en onderhouden.

Christelijke Gymnasia waren er 4, n.l. te Amsterdam, Zetten, Kampen en Utrecht. Christelijke H. B. Scholen waren er niet. Het Lyceum bestond nog niet.

Bijzondere Middelbare scholen konden, volgens de wet, bestaan, maar geen stuiver subsidie kon door Rijk of Gemeente worden uitbetaald. Er rustte een domper op het Middelbaar Onderwijs. Het kon niet bloeien, omdat er geen rechtsgelijkheid voor de burgers van hetzelfde land bestond. De Openbare scholen moesten maar goed zijn voor iedereen. Lagere scholen van godsdienstige richting, dat moest dan maar, als de ouders, die deze begeerden, zelf het grootste deel der kosten wilden betalen, maar religieus, Christelijk Middelbaar Onderwijs, — neen, daar kon geen behoefte aan zijn. En toch is over deze duisternis der gebondenheid de dageraad opgegaan. Dit is geschied op den 6den Juni van het jaar 1900. Reeds meermalen was in de Tweede Kamer gesproken over de wenschelijkheid aan de Bijzondere Gymnasia het jus promovendi te verleenen, d.i. het recht, hun leerlingen een eindexamen uit te reiken, dat toegang geeft tot de studie aan de Openbare Universiteiten, maar steeds was het pogen mislukt. In 1900 diende Minister Borgesius een wetsontwerp in, waarbij de toelating tot de Universiteit voor buitenlanders, speciaal voor Zuid-Afkanen, ruimer gemaakt werd. Toen werd het toch Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman te machtig en hij diende een amendement in met de strekking ook aan de Bijzondere Gymnasia den effectus civilis te verleenen.

Op aanneming van dit amendement viel eigenlijk niet te hopen. De linkerzijde was oppermachtig en wat viel van haar te wachten?

Bij de behandeling begon het liberale Kamerlid Pyttersen aldus: „Toen ik het woord vroeg naar aanleiding van het amendement van den heer Lohman, verkeerde ik in de onderstelling, dat ik wellicht van deze zijde der Kamer de eenige zou zijn, die vóór dit amendement zijn stem zou uitbrengen”. Voor het amendement sprak nog behalve de voorsteller o.a. Dr Kuyper, die der linkerzijde voor de voeten wierp, dat zij doorlopend een deel der burgers van het land als een soort minderwaardigen beschouwde en behandelde. Minister Borgesius was

in beginsel van Bijzondere versiteit, n. Merkwaard de uitslag anendemen sius stemd. Groot w de belangh dat wij, op sterdam, n namen. De was gezet. Zoo was Koningin V stap heeft Kuyper Bijzondere Polytechnis In 1900 vo eering van Toen in op het M. 's-Gravenhu vreugde er van Bijzor volkskringe den gewon den bevest door de s een daad cent subsi- subsidiewe Amsterdam (1912), De (1918), Vla (1920), He zijn gestich Groningen Middelbare komen. Mo ook hier Ineenschak Minister K Woltjer. N deze comm twee dikke uitgebreid kel tussch- jarig Lyce- twee jaren vier jaren nister Hoe genoege o van gekon van de Tw het ontwe- Van het missie is ons voor, een dubbe de gronds lang de re derwijsher. nog — ee wijs in ee partiël te wijsgebouw terugreike wensch. I vonden. K 1920, nog Kamer ge De werk een eigen het eerste zelfde ja port versc eindexame een onder een bover Latijn, en overeenko H. B. S. H. B. S. jarige afde H. B. S. volging ge Christel Zeist en I Zutfen (19 Baarn en en Ensche wikkelen Voor 25 geweest. behoefte voeld. Of toekomst Terugzi Wilhelmin n, dat Openbare ontwikkel het verkr beterd. M 1918 de in 1920 Gemem

in het Ge-
erkbaar is
van dat
niet dank-
misschien,
le opening
het feest

rijven, zoo
rs niet. Ik
t mij deze
n roepen
rteetuw is

HEIDE.

ing van

jaren van
voltooiing
keling, het
en, op het
karakter-
doen dan
rijheid. Er
n die jaren
n eeuwen
ens, maar
is schakel
en ander-
beroop of
n aan ver-
hool geven
t pas van
le behoefte
stelsel in
ssies zijn.
Middelbaar
lerd, heb-
dank voor
er dat het
„education
isch was,
met krach-
M. O.-wet
het huidige
door hem
ijs in de
me in de
gymnasium
n bestond,

heid van
in Wilhel-

Scholen in
Gymnasia
door het
en onder-

te Amster-
dijk H. B.
stond nog

1, volgens
bsidie kon
Er rustte
rwijs. Het
sgelijkheid
stond. De
zijn voor
stige rich-
t, die deze
osten wil-
diddelbaar
roefte aan
gebonden-
ed op den
neermalen
er de wen-
ia het jus
hun leer-
at toegang
versiteiten,
900 diende
1, waarbij
enlanders,
gemaakt
F. de Sa-
een amen-
Bijzondere
nen.
viel eigen-
vermachtig

Kamerlid
roeg naar
heer Loh-
lat ik wel-
zou zijn.
threngen.
e de voor-
te voor de
el der bur-
waardigen
jesius was

in beginsel niet tegen de toelating der leerlingen van Bijzondere Gymnasia, rechtstreeks tot de Universiteit, maar verzette zich op formeele gronden. Merkwaardig voor de kentering der geesten was de uitslag: met 70 tegen 4 stemmen werd het amendement aangenomen. Met Minister Borge-
sius stonden nog drie leden der linkerzijde tegen.

Groot was de verrassing, niet het minst voor de belanghebbenden. Ik herinner mij nog heel goed, dat wij, op het Gereformeerde Gymnasium te Amsterdam, met groote blijdschap den afloop vernamen. De eerste schrede op den weg der vrijheid was gezet.

Zoo was het bij het begin der regeering van Koningin Wilhelmina. En daarna? Van stap tot stap heeft de vrijheid gezegevierd. Onder Minister Kuyper kwam in 1905 de subsidiëering van de Bijzondere Gymnasia en tevens de vrijmaking der Polytechnische School tot Technische Hoogeschool. In 1909 volgde Minister Heemskerk met de subsidiëering van de Bijzondere H. B. S.

Toen in 1913 het 50-jarig bestaan van de wet op het M. O. in een luisterrijke bijeenkomst te 's-Gravenhage werd gevierd, sprak Dr D. Bos zijn vreugde er over uit, dat door hooger subsidiëering van Bijzondere Middelbare Scholen, ook andere volkskringen voor het Middelbaar Onderwijs zouden gewonnen worden. De historie heeft zijn woorden bevestigd. In 1901 was Rotterdam voorgegaan door de stichting eener Chr. H. B. S. Dit was een daad van moed en van geloof, want op geen cent subsidie kon toen gerekend worden. Na de subsidiewet van 1909 kwamen achtereenvolgens Amsterdam (1910), Leeuwarden (1911), Den Haag (1912), Dordrecht (1914), Utrecht (1917), Alfen (1918), Vlaardingen en Zwolle (1919), Stadskanaal (1920), Hoozevee (1921), Christelijke Gymnasia zijn gesticht te Rotterdam (1903), Den Haag (1908), Groningen (1909), Leeuwarden (1921). Als nieuwe Middelbare school is het Lyceum tot stand gekomen. Met het oog op dezen schoolvorm worde ook hier herinnerd aan het werk der bekende Ineenschakelingscommissie, ingesteld in 1903 door Minister Kuyper en geleid en bezield door Prof. Woltjer. Na 7 jaren van gestadigen arbeid heeft deze commissie in 1910 haar rapport uitgebracht, twee dikke deelen, getuigend van veel arbeid, van uitgebreid onderzoek. Dit rapport bracht als schakel tusschen Lager en Hooger Onderwijs het zes-jarig Lyceum, bestaande uit een onderbouw van twee jaren (met Latijn) en een bovenbouw van vier jaren in drie verschillende afdeelingen. Minister Heemskerk heeft het Lyceum-ontwerp nagenoeg ongewijzigd ingediend, maar er is niets van gekomen. Het heeft 10 jaren bij de Griffie van de Tweede Kamer gerust tot Minister De Visser het ontwerp introk en een nieuw indiende.

Van het nobele werk der Ineenschakelingscommissie is niet veel tot stand gebracht. Het komt ons voor, dat deze bij den opzet van haar plan een dubbele fout heeft gemaakt. Allereerst moest de grondslag der pacificatie gelegd worden. Zoolang de rechtsstrijd niet was gestreden, kon de onderwijsherziening niet tot stand komen. En dan nog — een herziening van het Middelbaar Onderwijs in een cultuurstaat als Nederland is slechts partiëel te volbrengen. Een geheel nieuw onderwijsgebouw oprichten in ons land, met zijn ver terugreikende onderwijshistorie, lijkt niet gewenscht. Minister De Visser heeft dit ook onderzocht. Keer op keer gewijzigd, is zijn ontwerp van 1920, nog niet voor de behandeling in de Tweede Kamer gered.

De werkelijkheid koos zich, in zake het Lyceum, een eigen weg. Het Haagsche Lyceum, opgericht in het eerste decennium dezer eeuw, verkreeg in hetzelfde jaar 1910, waarin het Ineenschakelingsrapport verscheen, het recht zijn leerlingen het school-eindexamen af te nemen. Dit Lyceum bestond uit een onderbouw van twee jaren (zonder Latijn), een bovenbouw van vier jaren, met Grieks en Latijn, en daarnaast een bovenbouw van drie jaren, overeenkomende met de hoogste 3 klassen der H. B. S. Dit Lyceum is dus een combinatie van H. B. S. en Gymnasium, door een klassieke vierjarige afdeeling te doen aansluiten bij de 2e klasse H. B. S. Dit model Lyceum heeft in ons land navolging gevonden.

Christelijke Lycea zijn gesticht te Haarlem (1918), Zeist en Harderwijk (1919), Hilversum, Almelo en Zutphen (1920), Bijzondere Neutrale te Amsterdam, Baarn en Bloemendaal, Gemeentelijke te Zaandam en Enschedé. Het Lyceum heeft zich kunnen ontwikkelen door de vrijheid, die gewonnen was. Voor 25 jaren zou een Lyceum niet mogelijk zijn geweest. Nu kan het overal verrijzen, waar de behoefte aan Gymnasium en H. B. S. wordt gevoeld. Of het Lyceum de Middelbare school der toekomst zal wezen — blijft der toekomst over.

Terugziende over de 25 jaren, die Koningin Wilhelmina regeerde, kunnen wij dankbaar erkennen, dat het Middelbaar Onderwijs, zoowel het Openbare als het Bijzondere, zich heeft kunnen ontwikkelen, dank zij de grootere vrijheid, die het verkreeg. De subsidiëering is natuurlijk verbeterd. Minister Cort van der Linden heeft in 1918 de bedragen verhoogd; Minister de Visser in 1920 en 1922.

Gememoreerd mag nog worden, dat in 1918 een

afzonderlijk Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is ingesteld en dat de eerste Minister van het nieuwe Departement is geweest, Z. Exc. Dr J. Th. de Visser, die nog den Ministers-
zetel bekleedt. Op het terrein van het M. O. kan niet anders verklaard, dan dat het nieuwe Departement steeds heeft getracht het Bijzonder Middelbaar Onderwijs recht te doen. Van officiële achterstelling is geen sprake meer. Alleen — de nieuwe vrijheid heeft tot nieuwe banden geleid. Wie van het Rijk geld ontvangt, heeft te gedoogen, dat het Rijk toeziet, wat met het geld geschiedt, controleert, hoe het geld wordt besteed.

Zoo zijn ook bij het stijgen der geldelijke bijdragen ten behoeve van het Bijzonder Middelbaar Onderwijs, de regelen vermeerderd, waaraan ook de Christelijke Middelbare School zich heeft te houden; maar ondankbaar zou het zijn te klagen.

Integendeel — het Christelijk Middelbaar Onderwijs heeft zich onder de regeering van Koningin Wilhelmina vrijuit kunnen ontwikkelen en het is op verrassende wijze tot grooten bloei gekomen.

Dr. H. PIERSON

In 1917 kwam — op initiatief van het Tweede Kamerlid Limburg — de wet tot stand, waardoor het bezit van het eindexamen der H. B. S. recht geeft tot het afleggen van academische examens en tot de promotie in de faculteit der geneeskunde en der Wis- en Natuurkunde en ook hier, mede is een schrede verder gegaan op de baan der vrijheid.

In 1921 verkreeg de H. B. S. het recht school-eindexamens af te nemen ten overstaan van gedelegeerden, door de Regeering benoemd, juist zooals bij het Gymnasium. Alleen hier heeten deze heeren gecommiteerden; bij de H. B. S. „deskundigen“, blijkbaar een der kleine middelen, waardoor tusschen Gymnasium en H. B. S. onderscheid moet worden gemaakt.

Er valt nog meer te vermelden, betreffende de verandering in het leerplan van H. B. S. en Gymnasium, betreffende de afschaffing van het Fransch als eisch van toelating tot de 1e klasse, betreffende de aansluiting van Lagere en Middelbare school, betreffende het B-Lyceum, betreffende tal van andere punten, de Middelbare school rakende. Slechts op een punt zij nog afzonderlijk gewezen. Onder den bloei van het Middelbare Onderwijs valt ook te memoriseeren het toenemen van het aantal Middelbare Meisjesscholen en de behoefte aan een wettelijke regeling daarvan. Wij achten de vraag, hoe dit onderwijs moet geregeld worden, wellicht de belangrijkste van alle onderwijsvragen, die in de toekomst niet zonder antwoord zullen kunnen blijven, hoe ook economische en financiële benauwenis de ontwikkeling van het onderwijs bedreigen.

Dankbaar voor wat verworven is, hopen wij, dat God geve, dat onder Koningin Wilhelmina nog vele jaren lang het Middelbaar Onderwijs moge bloeien en dat mee door het Christelijk Middelbaar Onderwijs, zoo aan jongens als meisjes, een geslacht moge worden gekweekt, dat in volksveraring en wereldleed, zijn vertrouwen stelt op den Heere, die machtig is individuen en volkeren te voeren, door de ellende, tot den jubel der verlossing.

J. VAN ANDEL.

Ons Lager Onderwijs in de laatste vijf-en-twintig jaren.

Het koude strakke intellectualisme leidt tot eigenwaan en verdrukking van andersdenkenden. Hooger waardschatting van het sentiment, met zijn meer vage gevoeligheid, geeft ruimte voor waardeering. Het een en het ander heeft het Christelijk onderwijs in Nederland doorstaan en ondervonden.

Het jaar 1889 wijst, wat het Lager Onderwijs betreft, het keerpunt aan. Wie dit verstaan wil, moet iets van de historie weten.

In 1801 was het goede pad verlaten.

De Revolutie had zich centraal genesteld in de hooge zetels van den Staat. De oude volksgeest werkte nog in platteland en steden.

Maar het recht om de soevereine school-orde te geven werd aan de laatste ontnomen en aan den Staat gegeven, die dan ook met de eerste zogenoemde nationale schoolwet kwam.

Onder de stuwung van de geestdrift der Revolutie en Aufklärungs-paedagogen, werd het schriftuurlijk beginsel der school ingevuld voor een neutraliteit, waarbij alles mogelijk is, behalve de belijdenis van God Drieëinig. „Daargelaten zal worden al het leerstellige, dat door de onderscheidene kerkgenootschappen verschillend wordt begrepen.“

Ter wille van een kleine minderheid, werd aan de meerderheid ontnomen, wat dierbaarst haar was, de school met den Bijbel.

Maar het Nederlandsche Christen-volk sliep den slaap der lauwe loomheid. De schreeuwens hadden de macht.

Had God niet een Bilderdijk, een Da Costa, een Groen van Prinsterer verwekt — om van zooveel meer te zwijgen — de openbare school zou het volk hebben ontkerend en ontbijd.

Iedere volgende Onderwijswet trok bovendien het koord der Staatsbemoeiing vaster aan. De Staat wil niet alleen de richting, maar ook de inrichting der school beheerschen. Hoe langer zoo meer worden gemeente en provincie enkel instrumenten, om den Staatswil uit te voeren. Sinds 1806 gold, dat geen school kon worden opgericht, zonder uitdrukkelijke vergunning van het provinciaal- of plaatselijk Bestuur. Hard heeft dit juk der tirannie gedrukt.

Wel valt in 1857 deze bepaling weg en wordt het Christen-volk van deze slavenketen bevrijd. Maar scholen naar den geest van het gezin mag het zelfs na 1857 alleen stichten op hoete van dubbel betalen, eerst voor de school, die voor zijn kinderen onbruikbaar is, daarna voor de eigen school.

Zienderoogen steeg het bedrag aan de scholen ten koste gelegd. Ieder jaar werd het moeilijker de overmacht van de Staatsschool tegen te staan. Alleen de bezieling van het heerlijk Christelijk beginsel, het krachtig besef, dat het ging om de eeuwige dingen, deed onderwijzers en ouders over het hoofd zien wat men miste, en jubelen over wat men had: lokalen volgepropt met meer dan honderd leerlingen onder één onderwijzer, hare bekrompen, onhygiënische gebouwen, ongevulde oude banken, weinige en oude leermiddelen.

Menig onderwijzer verkeerde in een held, die voor een halve belooning dubbel werk verrichtte, gezondheid, ja leven offerde voor de zaak, die hem heilig was, en daarbij dragen moest, dat de tegenstander hem voor minderwaardig hield.

Vertelling en leesboek, lied en schrijffoorbeeld, alles getuigde in bijna elke school van de overtuiging des harten, van het beginsel dat dreef en door Gods gunst onverdelgbaar bleek.

••

Dat beginsel vond in Groen van Prinsterer, in Kuyper, in Lohman, in Pierson en zooveel meer zijn bekwaame, warme verdedigers, en moest triumfeeren omdat het recht was. Te sneller geschiedde dit, toen meer waardeering het kamp der Openbare School-mannen binnenvloede en er een open oog kwam voor het feit, dat de schoolstrijd onze politiek bedierf en Nederland minder krachtig op de publieke markt der volken deed optreden dan mogelijk was.

Het jaar 1889 bracht in beginsel de verandering. De Overheid erkent voortaan de school der ouders en steunt ze financieel.

Werd ze tot dusver als lastige indringer geduld, nu wordt ze als kind in huis herkend.

De fout van 1801 is hersteld. De Regeering neemt mede voor haar rekening, de school, waar „het leerstellige“ niet wordt „daargelaten“, maar levend beginsel, werkzaam zuurdeeg in het onderwijs is.

Dat is de verandering onder de Regeering van Koningin Wilhelmina gerijpt. Het proces, dat ons Lager Onderwijs heeft doorgemaakt en dat eindigde in de blijde handteekening van Hare Majesteit onder de Wet van 1920, gecontrasigneerd door Minister Th. de Visser.

Onderschatte men de betekenis hiervan niet. Grondwet en organieke wet, beide waarborgen de vrijheid van richting. Door haar is in Nederland een Christelijk Schoolwezen bevestigd, dat nergens ter wereld zijn weergade vindt.

Waar belijders van den Christus zich vereenigen, in kleine plaatsen, op afgelegen eilanden, te midden van een overweldigende meerderheid van andersdenkenden, daar kan de school verrijzen, die den Bijbel in den gevelsteen draagt en gebouwd is op het fundament der Christelijke belijdenis.

Een school met kleine klassen in royale lokalen, voorzien van een weelde van leermiddelen, zóó dat het ouders en onderwijzers een lust moet zijn te leven, terwijl dit alles, wat het gewoon Lager-

en Uitgebreid Lager Onderwijs betreft, zonder extra financieel bezwaar voor hen mogelijk is.

* *

Maar de Staat is als een poliep. Hij trekt steeds nader naar zich toe, wat hij met zijn armen eenmaal heeft omvat. Steeds meer kromt hij zich er om heen. Bij het Departement zit een krachtig streven naar centralisatie voor. Men vergelijke slechts het toezicht op het onderwijs van vroeger bij dat van nu, zooals het sinds 1920 in de Bureaux is gevestigd, en namens den heer Inspecteur in de scholen wordt uitgeoefend, zoodat het contact der levende persoonlijkheden is verbroken. En daarom is de schoolvrede in Nederland niet wedergekeerd. Daarom zet in zekeren zin de strijd zich voort. Een belangrijke groep van burgers keert nu het spitse van haar wapens tegen de altijd toenemende Staatsbemoeiing inzake de inrichting der school. En dat, wijl ze inzien hoe richting en inrichting niet te scheiden zijn. Wel is de begeerte naar een Christelijke school primair, die naar een vrije school secundair, maar de ervaring der historie leert, dat de eerste, nu verkregen, niet bestaansbaar is op den duur zonder de tweede, die hoe langer hoe meer verdwijnt.

Heel de actie van thans wordt uit dat gezichtspunt verklaard. Niet geheel te billijken is, dat enkelen dezer strijders de dankbaarheid voor wat God aan vrijheid en kracht van handelen liet, vergeten. Ze zien de zonnigheid van den tegenwoordigen toestand niet, omdat ze de schaduwvlakten over verre velden glijdend, steeds meer zien naderen.

Geheel zonder grond is de zorg echter niet. Immers de vader van de tegenwoordige Lager-Onderwijswet kent twee groepen voorstanders van Christelijk onderwijs. Enerzijds — om zijn eigen woorden te gebruiken — „een groep, die ik zal niet zeggen de Christianisatie wil van het Openbaar onderwijs, maar die toch voor den Christus als den Koning ook van ons volk, ruimer baan wil zien gebroken dan gemeenlijk bij het Bijzonder onderwijs alleen geschiedt, terwijl daarnaast een andere strooming zóo bedacht op de ontwikkeling en den bloei van het Bijzonder onderwijs kan worden genoemd, dat zij wellicht gevaar loopt de belangen van die algemeen-hooge Christelijke beginselen, het oepschen van geheel het onderwijs voor dien Koning, nu en dan bij haar streven voorbij ziet”.

Deze uitspraak, hoe voorzichtig ook, schenkt klaren wijn. De wet en haar toepassing lieten niet onduidelijk merken aan welken kant de leidende persoonlijkheden aan het Departement tegenwoordig staan. Niet echter zóó, dat ze van de Openbare school een Christelijke trachten te maken — zooals te verwachten was — maar wel zóó, dat ze de vrije Christelijke school onwillekeurig onder Staatsvoogdij brengen.

* *

Wat de strekking van het onderwijs betreft, heeft ook de Openbare school in de laatste vijf en twintig jaar een proces doorgemaakt. Ging in 1878 de strijd vóór en tegen de opleiding tot alle Christelijke deugden, als hoofddoel van dit onderwijs, alsmede vóór en tegen de hiernaede saamhangende neutraliteit, tamelijk hoog, de vage, slappe beteekenis aan het woord Christelijk gehecht, deed de golven van den hartstocht tegen de glooijing der tijden doodloopen.

Het socialisme, dat voor zijn aanhangers tevens godsdienst wil zijn, vroeg onder leiding van den heer Ossendorp uitbreiding van de neutraliteits-clausule en wilde, dat het voortaan aan den openbaren onderwijzer toegestaan werd zich te onthouden van iets te leeren, te doen of toe te laten, wat strijdig is met den eerbied verschuldigd aan zijn eigen economische en historische begrippen. Wie tegen het koningschap is, hoe zal hij liefde voor de Vorstin kunnen aankweeken? Hij moet daarvan vrijgesteld worden en op het befaamde artikel 23, later 33, 35 en thans 42 zich kunnen beroepen.

In 1916 heeft de heer Gerhard in de Tweede Kamer feitelijk hetzelfde betoogd, toen hij zei van den nuchteren kant te bekijken, de bewering als zou de Openbare school de secte-school der modernen te zijn. Letterlijk ging hij aldus voort: „De O. S. beantwoordt het meest aan de algemeene opvattingen van den moderne”.

Duizenden bij duizenden (openbare) onderwijzers doen met hun leerlingen in de school niet anders dan ze met hun eigen kinderen thuis zouden doen. De neutraliteit heeft haar oorspronkelijk negatief karakter volkomen verloren. Ze is in het wezen van de zaak een eigen aparte levensbeschouwing geworden”.

Geen wonder, dat niemand aan het woord „Christelijke” in verband met de Openbare school zich langer stoot. Het is geen vlag meer om contrabande te dekken. Niets dan de schil is van de eenmaal sappige vrucht overgebleven. Dit droeve verloop der historie heeft ongelijk gegeven aan het oor-

deel van hen, die op behoud van het woord zoo grooten prijs stelden.

* *

De politieke strijd om beide richtingen, die van het Openbaar en die van het Bijzonder onderwijs, in het ééne Nederland van gelijken rechte te maken en vrijheid van beweging te geven, heeft niet al de kracht verloor. De moeite besteedt om een vrije bedding te graven, deed niet vergeten, dat het onderwijs, dat door die bedding stroomt, de hoofdzaak is en blijft.

De belangstelling voor goed onderwijs, de prikkel om het peil er van te verhoogen, komt steeds uit de maatschappij zelf op, de Overheid organiseert, richt ten hoogste de krachten maar werkt daarna door haar vaste vormen en de moeilijkheid van haar beweging, vaak bevestigend.

Het streven naar algemeen onderwijs, voor alle kinderen in den lande, in 1891 uitgedrukt in de

Prof. Dr. J. WOLTJER

formule, dat er voor ieder Batavisch Burger gelegenheid zijn moest zijn kinderen onderwijs te doen genieten, bereikte haar eindpunt in de Leerplichtwet van 1900, de wet, die de goeden straffe door allerlei vrijheidsbeperking, ter wille van de kwaden, die hun kinderen verwaarloosden.

Ook hier greep de Staat met steeds vaster klem, verscherpte nog pas de bepalingen, verlengde den leerplichtigen leeftijd, zóózeer, dat de Minister tamelijk eigenmachtig soepele toepassing, d.i. gedeeltelijke niet-uitvoering, voorschreef.

Thans richt zich de kracht die algemeen volksonderwijs wil, in haar democratische tijdsopenbaring in weerwil van het zich haanbrekend personalisme, dat vorming van persoonlijkheden door persoonlijkheden vraagt, hierop, dat alle kinderen, van welke sexe, van welken stand, uit welk milieu ook, zonder onderscheid hetzelfde onderwijs ontvangen. Zoozeer, dat geen school, die door Overheids-geld bekostigd wordt, in de eerste zes klassen iets anders dan de Hollandsche vakken, voorgeschreven in de wet als verplicht, onderwijzen mag. Alleen de beginselvakken der Bijzondere school zijn hiervan uitgezonderd.

En dat, terwijl de experimenteele paedagogiek juist in dezen tijd tot de conclusie komt, dat de leeftijd, nu buitengesloten, de meest geschikte voor het drill-onderwijs in de vreemde talen is.

Als altijd dringt hierin de politiek-economische macht in de school der Overheid, de paedagogische wijsheid ter zijde, en dit bewijst opnieuw hoe noodzakelijk vrije, bijzondere scholen blijven. Dat ook zij tegenwoordig door dezelfde beperkende bepalingen gebonden zijn als de Openbare, bewijst, hoe we onze wet hebben te herzien. Wat een moeite, wat een arbeid zal dit kosten! Wie verwakker ons volk, dat neiging tot den sluimer van de gemakzucht vertoont?

* *

Wat Schoolraad en Unie deden, zich kanten tegen de verregaande Staatsinmenging, moet toegejuicht worden. Dwang is de dood, vrijheid is blijheid.

Maar wie zal ons geven den heros, die de paedagogische beginselen van de school met den Bijbel naar den Bijbel doet zijn, die in machtigen greep de afgedwaalden terugvoert op den rechten weg en ons wijst het pad, dat naar de toekomst leidt?

Op hem is het wachten, en dat verklaart het hunkeren van de besten onder onze Christelijke onderwijzers en bestuursleden naar een paedagogischen leerstoel. Want de wezenlijke strijd, die van het goede beginsel, wordt gestreden door den man der wetenschap, die de Waarheid onder de menschen brengt en ze er voor bezielt, omdat hijzelf door haar gedragen en bezielt wordt.

Onze onderwijzers, ze worstelen om te leven uit en naar het Woord, maar hun kracht is te klein, hoezeer de opleiding voor het gros van ze ook is verbeterd. En de mannen, die in dezen zoo veel voor ze waren, Dr. Bavinck en Dr. Kuyper, — weemoedige gedachtenis — ze zijn van ons genomen, en de klank van hun stem verdoft.

De fijne opmerker b.v. voelt in schoolpers en leesboek, hoe de kostelijke en ook wel eens kostbare doorbraak van het heerlijk aesthetisch beginsel niet altijd de volheid van het warm, innig-diep, Christelijk belijden ongerept heeft gelaten, en hoe hierin symptoom van een ernstig gevaar schuilt. Wie zal de rechte verhouding wijzen tusschen het religieus-zedelijke en het schoone?

Trouwens allerlei problemen vragen in dezen tijd van onvrede en onvastheid om oplossing. Hoe staat de Christelijke school tegenover de opkomende zucht om met den aanleg van ieder kind op zichzelf genomen, zooveel mogelijk te rekenen en niet langer van de klasse het Procrustesbed te maken, voor de grootsten en voor de kleinsten zoo schadelijk?

Hoe oordeelen we over de richting, die meer opleiding voor het bedrijf, minder theoretisch onderwijs op school wil geven, die van de boeken-school een arbeidsschool wil maken? Die de kennis van geschiedenis, aardrijkskunde enz. tot een minimum wil inkrimpen?

We zouden de vragen willen vermenigvuldigen, maar we eindigen.

Een tijd van ongekenden bloei heeft het Lager onderwijs achter zich. Voor het Christelijk onderwijs moet luide herhaald worden het Rehoboth der dankzegging, na het Ezeke en Sitna van den twist en den haat in 1857 en 1878. Wat gewerkt is, is een werk Gods geweest. Op Zijn zegen mogen we blijven hopen, mits we slechts doen, wat onze hand vindt om te doen, en dat doen met al onze macht. Want de paedagogische strijd, die mede moet werken, aan het behoud van wat we hebben, en het herwinnen van wat we verloren, de herkerstening van ons volk, is nog niet ter helfte geslaagd.

STRIKWERDA.

Volkscultuur en levenswetenschap.

In deze herdenkingsdagen is het wel de bedoeling de wijziging in het cultuurbeeld van ons vaderland te teekenen in zijn veelkleurig aspect, zijn deelen, zijn samenhang, zijn harmonische evenwichtigheid als ook in zijn verdeeldheid en tegenstellingen, zijn innerlijke tegenspraken of uitwendige divergentie.

Het komt mij voor, dat ook een schets van den samenhang van wetenschap en leven voor het welzijn der genoemde poging noodzakelijk is. In deze weinige regelen wil ik mij beperken tot de vraag naar den invloed en de beteekenis van de biologie, de wetenschap van het leven, op het denken en voelen, op levenswil en levenshouding van ons volk.

Alhoewel het onmogelijk is deze taak, ook slechts in schetsmatigen vorm, met de nauwgezetheid, die dit belangrijke probleem vereischt, hier te vervullen, willen wij toch trachten ons probleem in zijn omvang en bouw nader aan te geven. Daarbij is het hier geschrevene een poging tot aanduiding van een program en prikkel tot zelfstandig nadenken.

De biologie is vóór alles werkzaam doordat op de school en universiteit deze wetenschap als leervak voorkomt. In de tweede plaats merkt de levenswetenschap onmiddellijk in op het denken en voelen van ons volk, doordat hare resultaten, en theoretische overwegingen in courant en weekblad, als ook in populaire geschriften en boeken een ruimen kring van lezers bereiken.

Behalve deze onmiddellijke invloed is er ook een indirecte werking van de biologie, die, hoewel minder bemerkbaar, daarom niet minder belangrijk is. Langs talrijke verborgen omwegen bereiken de meeningen en waardeeringen van de geleerden de breede lagen der maatschappij. Niet alleen worden talrijke speciale wetenschappen — rechtsleer, geschiedkunde, aardrijkskunde, taalwetenschap — door de biologie sterk beïnvloed, maar boven alles heeft de wetenschap van het leven den wijsgeer en den theoloog steeds in hooge mate beïnvloed. En daar nu ons Nederlandsch volk meer dan eenig ander in Europa in al zijn standen neiging tot intellectueelisme, zelfs tot rationalisme vertoont, is het duidelijk, dat in populaire levensphilosophie en schematische theologische discussie ook de biologische wetenschap het denken en doen van ons volk mede bepaalt. Overtuigingen en zielsconflicten, meeningen en religieuze gevoelens ziet men juist in ons volk in hooge mate gesteund en gevoerd door zuiver verstandelijke oordeelen, welke indirect aan de wetenschap der natuur, in het bijzonder die van het leven, zijn ontleend.

Wie dezen indirecten invloed van de biologie op onze volkscultuur nauwkeuriger zou willen nagaan, ziet zich bovendien voor de taak gesteld, de veranderingen te bestudeeren, die de inhoud van een speciale wetenschap ondergaat, wanneer zij — vaak

met zeer dan hare dacht van gemaakte, andering in een wetens de geschet bezinkt en velerlei vr maar bove eenvoudig dekker vol kundige.

Menigeer en levensv de weten rijke toe en tuinbol Hoe juist het ook is loopen kw wie de w hare mate geluk der mische voln samenhang dere factor bleem van en voelen sing der w alleen stijgt tenschap i hare toepa belangrijke van onaan hare toepa haarder bl die een w beeld van bepaalt, is treedt bij de practise tig gevolg wetenschap vormenrijke die zin en karakter er bevordert neer deze kenisvol h

Wil men verschuiv ningen en een kenni object van keurige ke wetenschap kelijk zijn. doende, in verband m houd opva durend me product va tuur der w deze orga uitvoeriger hoe evena schap, een bloesem ex levensbegin tenschappe vertoonen verwantsch geslachten, wezen eet zoo ook wetenschap biologie be van de vi vat onder het levend de doode beschouwi leven een zijn de so noemde ge behoeven onderdeele

Een nau kern van c lijna nog hierbij vo alle mecha istisch zij godsdienst uit de oud zich dit g heid mank cultuur er van de wa schappelijk ideaal moe dat het m als dit si wetenschap gesproken nu is in v gewijzigd lijke kern

leven uit
s te klein,
in ze ook
lezen zoo-
kuyper, —
n ons ge-
erldt.
olpers en
eens kost-
etisch be-
et warm,
heeft ge-
en ernstig
erhouding
en het

in dezen
sing. Hoe
de opko-
eder kind
rekenen
tristheid
kleinsten
die meer
sch onder-
e boeken-
de kennis
ol een mi-
gvuldigen,

het Lager
nder-
Rehoboth
van den
t gewerkt
gen mogen
wat onze
al onze
nede moet
hebben,
t, de her-
ter helfte

VERDA.

de bedoe-
ons va-
spect, zijn
he even-
en tegen-
uitwen-

van den
voor het
lijk is. In
en tot de
s van de
t, op het
ishouding

ok slechts
theid, die
te vervul-
in zijn
Daarbij is
induiding
indig na-

doordat
schap als
merkt de
t denken
esultaten,
en week-
n boeken

er ook
e, hoewel
belangrijk
reiken de
erden de
n worden
leer, ge-
schap —
ar boven
st leven
oge mate
olk meer
aden nei-
isme ver-
vensphi-
ussie ook
en doen
en ziels-
dens ziet
gesteund
ordeelen,
atuur, in
tleend.
logie op
nagaan,
de ver-
van een
— yank

met zeer bepaalde oogmerken — door anderen dan hare beoefenaars wordt doorgezet. Afgedacht van bepaalde, meestal spoedig onwerkzaam gemaakte, gevallen van vervalsching, is de verandering in structuur en daarmee in betekenis, die een wetenschap ondergaat bij het doorlopen van de geschiedte omwegen, zeer groot. Niet alleen bezinkt en vervluchtigt velerlei en voegen zich velerlei vreemde elementen aan het geheel toe, maar bovenal is zin en waarde zelfs van een eenvoudig natuurfeit voor den onderzoeker en ontdekker volkomen anders dan voor den niet deskundige.

Menigeen zal den samenhang van volkscultuur en levenswetenschap voor alles daarin zien, dat de wetenschap van het levende door hare talrijke toepassingen in medicijnen, hygiëne, land- en tuinbouw, onze samenleving heeft beïnvloed. Hoe juist dit ook moge zijn en hoe wenschelijk het ook is den lof van den vooruitgang der afgeleopen kwarteeuw ook op dit gebied te verhalen, wie de waarde der cultuur niet uitsluitend naar hare materiële welvaart beoordeelt en ook het geluk der menscheit niet voor alles van technische volmaking afhankelijk acht, zal ook bij dezen samenhang van cultuur en wetenschap naar andere factoren zoeken. En inderdaad, voor het probleem van den invloed der biologie op denken en voelen in ons volk is ook de praktische toepassing der wetenschap van het grootste belang. Niet alleen stijgt de waardeering van een tak der wetenschap in de oogen der volksmassa, naarmate hare toepassingen in bruikbaarheid toenemen, maar belangrijker is, dat de wetenschap meer hare faam van onantastbare zekerheid bevestigt, naarmate hare toepassingen in de levenspraktijk betrouwbaarder blijken te zijn. Dat deze factor de plaats, die een wetenschappelijke meening in het wereldbeeld van den leek inneemt, naar grootte en belang bepaalt, is duidelijk. Voor de levenswetenschap treedt bij deze wending van de belangstelling naar de praktische bruikbaarheid nog een zeer gewichtig gevolg op. Oorsprong en zin van alle levenswetenschap is liefde tot de levende natuur in hare vormenrijke verschijning. Deze innerlijke drijfkracht, die zin en waarde, groei en bloei, werkelijkheidskarakter en schoone harmonie van de biologie zoekt bevoordert en behoudt, verdwijnt volkomen, wanneer deze wetenschap slechts als praktisch betekenishoudend in de cultuur verschijnt.

Wil men ten slotte de hier genoemde werkingen, verschuivingen in gedachten en gevoelens, spanningen en instellingen verstaan, zoo zou naast een kennis van de wijzigingen der „volksziel“, het object van werking in ons geval, ook een nauwkeurige kennis van de structuur der biologische wetenschap — de werkende oorzaak — noodzakelijk zijn. Daarbij is het ten eenenmale onvoldoende, indien men de levenswetenschap in dit verband naar haren feitelijken of theoretischen inhoud opvat. Deze toch wisselt niet alleen voortdurend met den tijd, maar is zelf secundair en product van de diepere drijfkrachten, die de structuur der wetenschap bepalen. Reeds elders heb ik dezen organischen wezensvorm van de wetenschap uitvoeriger uiteengezet en getracht aan te toonen, hoe evenals in elk organisme ook in de wetenschap, een „levensbeginzel“, vorm en groeiwijze, bloesem en vrucht, actie en reactie bepaalt. Deze levensbeginzelen, werkende in de verschillende wetenschappelijke systemen, stroomingen, perioden, vertoonen — evenals in de organismenwereld — verwantschap in ruimeren en engeren zin. Zooals geslachten, families, soorten, variaties naar hun wezen een hiërarchische rangschikking toelaten, zoo ook vertoonen de drijvende beginzelen der wetenschap een hiërarchischen samenhang. In de biologie begint men gewoonlijk met de mechanische van de vitalistische richting te onderscheiden en val onder de eerste al die systemen samen, die het levende trachten te verklaren uit de wetten der doode materie, terwijl onder de tweede die beschouwingen worden verstaan, volgens welke het leven een eigen onstoffelijk beginsel bezit. Türlük zijn de soorten en variaties, waarin de hier genoemde groepen uiteenvallen. Voor ons vraagstuk behoeven wij echter ons niet in de studie dezer onderdeelen te begeven.

Een nauwkeurige kennis van de diepere levenskern van de groote biologische systemen, ontbreekt bijna nog geheel en ernstige vergissingen komen hierbij voor. Zoo is het onjuist te meenen, dat alle mechanische systemen materialistisch en atheïstisch zijn, terwijl de vitalistische systemen een godsdienstige drijfkracht zouden erkennen. Zoowel uit de oudere als ook uit de moderne biologie laat zich dit gemakkelijk aantoonen. Deze omstandigheid maakt ook de studie van het verband van cultuur en levenswetenschap en de beoordeeling van de waarde en betekenis van bepaalde wetenschappelijke stroomingen voor een bepaald cultuurideaal moeilijker. Toch is het wel algemeen erkend, dat het materialistisch evolutionisch systeem, zooals dit sinds Haeckel algemeene verbreiding in wetenschappelijke kringen heeft gevonden, een uitgesproken atheïstisch karakter bezit. Dit systeem nu is in velerlei opzichten in de laatste decennia gewijzigd en het is de vraag of daarbij hare eigenlijke kern werkeloos, latent, is geworden, dan wel

of deze uit nieuwe feiten en met andere middelen slechts tot een gewijzigde uiterlijke verschijning aanleiding gaf. Naar mijne meening is dit laatste het geval en laat zich dit aantoonen uit de ongewijzigde houding, die de biologie tegenover de werkelijkheid van de levende natuur aanneemt en uit de opnemings en afwijzing van bepaalde vraagstukken. In de eerste plaats bleef de methodische verwerking van alle verwantschap als bloedverwantschap onveranderd. De belangstelling bleef naast systematische en discriptive kennis op quantificeerbare verschijnselen gericht. De verwerking van tijd, ruimte, kracht en stofprobleem bleef natuuralistisch. Het denkbeeld van een bovennatuurlijken oorsprong en samenhang der verschijnselen werd buiten het terrein der wetenschap gehouden. De geslotenheid van het systeem, waarin vragen naar wezen van leven en dood, leed en pijn, toeval en doel geen plaats konden vinden, werd gehandhaafd door te wijzen op de resultaten der ontfelbare onderzoekingen en de hooge theoretische eisch van objectiviteit en exactheid. Het denkbeeld, dat een onderzoek naar den inhoud van een zinvol geheel — het „boek“ der natuur — zeer wel objectief en exact kan geschieden, kon nog steeds in de natuurwetenschap geen ingang vinden, omdat a priori uitgesloten werd, dat de natuur een „boek“ kon zijn, d.w.z. zinvolle eenheid met zinvolle deelen, uit gedachte ontstaan, door een „schrijver“ geschreven, zijne ideeën verkondigende.

Deze algemeen bekende structuur der moderne biologie wordt weliswaar in de laatste jaren zoowel van filosofische als ook van psychologische en biologische zijde ernstig aan kritiek onderworpen, maar tot een nieuwe oriëntering kwam het nog niet, hoogstens tot een twijfel aan de juistheid van den ingeslagen weg.

De invloed der biologie op onze volkscultuur, zooals deze in lagere- en middelbare school werd voorbereid en door populaire geschriften werd voortdurend was van niet te onderschatten betekenis. Niet alleen vonden materialistische en evolutionistische opvattingen een bijna ongekende verbreiding, maar bovenal waren het de eenvoudige pasklaar gemaakte theorieën omtrent het ontstaan van het leven, de evolutie, de samenhang van mensch en dier, welke onze rationalistisch gezinde jeugd en volk diep aangrepen. Gelukkig, dat in het Christelijk volksonderwijs hiertegenover althans eenig tegenwicht werd geboden en daardoor althans eenige twijfel rees omtrent de juistheid der materialistische wereldbeschouwing.

Wat echter ook het Christelijk onderwijs niet vermocht tot stand te brengen was de terugkeer tot een liefdevollere en eerbiediger houding tegenover de levende natuur. Deels door den dwang der maatschappelijke- en exameneischen, deels door de accentueering van negatieve oordeelen, deels door het gemis aan eigen wijzegeerig en opvoedkundig systeem kon ook het „leervak“ plant- en diervkunde op de Christelijke scholen niet uitgroeien tot een eigen cultuurelement, tot een middel een liefdevolle overgave aan de werkelijkheid te beoefenen, tot een brandpunt van aesthetisch oordeelen, tot een eerbiediging van Gods heerlijke werken. Daarbij komt, dat de gangbare poging de wetenschap der Universiteiten in samengepersten en besnoeiden vorm als leerstof in de school in te voeren tot de meest verwrongen verhoudingen heeft gevoerd. Niet alleen moest het meest levende deel der wetenschap, namelijk hare groei-knoppen voor alles worden verwijderd, maar ook blad en bloesem, vrucht en natuurlijk bovenal de wortels moesten worden afgesneden, wilde de boom der wetenschap de lage schooldeur kunnen binnengaan. Zoo is het resultaat bereikt, dat het Nederlandsche volk voor de levende natuur niet veel gevoelt.

Wie echter zou meenen, dat dit alleen beteekent, dat een bepaald element bij den opbouw van onze cultuur, zooals deze in voelen en denken van ons volk ontsprong, ontbreekt, vergist zich, dunkt mij, toch ten zeerste. De cultuur is niet een hoeveelheid deelen, die kunnen worden verzameld, naast elk-ander geordend en waarbij het ontbreken van één deel zonder invloed is op de rest of hoogstens een „open plek“ in de verzameling cultuurelementen teweeg brengt. Zooals gezegd, is de cultuur zelf organisch in wezen. Het ontbreken van één deel mismaakt het geheel, geeft overdadige uitgroeiing hier, gebrekkige ontwikkeling elders. En zoo is het gemis aan natuurliefde een niet geringe bijdrage tot het oorzakencomplex, dat voert tot het gemis aan deemoedige levenshouding, aan gevoelloze dichterlijke visie, aan teederheid en zachtzinnigheid en aan fijne religieusiteit en dat leidt tot overschatting van het verstandelijk beheersbare, van het praktische nut der wetenschap.

Hoe somber het resultaat van deze analyse ook moge zijn, er is, Gode zij dank, in ons volksleven en niet het minst in haar Christelijk deel allerwege inzicht in de gevaren en poging tot herstel. Het zou mij te ver voeren dit alles te schetsen; men krijgt den indruk, dat ook in dit opzicht een nieuwe cultuurwenschen en -wil zich baan breekt.

Ook hierbij zal het hooger onderwijs en vooral de universitaire beoefening der wetenschap dienen voor te gaan en ook daar wordt ernstig gestreefd met vrije en ongebonden liefde tot de na-

tuur te treden en geleid door de eeuwige wijsheid van Gods Woord met nieuwe vragen de wereld van het levende te ontmoeten, vragen naar een zinvol verband van „teekens en gedachten“, van zichtbare en onzichtbare werkelijkheid.

F. J. J. BIJTENDIJK.

LITERATUUR EN KUNST.

De 20e eeuwse letterkunde.

(Overzicht.)

Wanneer we, staande bij een mijlpaal op den weg der ontwikkeling van het nationale leven als het heuchelijk feit van den dag, terugzien ook over het terrein der letterkunde, en we trachten één algemeenen indruk te vinden, van wat de voorbije jaren hebben gebracht, dan is het geloof ik, deze:

er is een rijke, kleurige en fleurige opbloei van literair gewas, maar 't is veel meer een uitgroeien in den breedte, dan een dieper wortelen in den voedselbodem; er is een groote veelheid, doch weinig eenheid; een snel opschieten, boven het naaststaande uit, maar een noodzakelijk daaruit voortvloeiend gebrek aan stevigheid in den stengel, aan dragende kracht.

Ge staat als voor een veld, vol van in vrijheid bloeiende bloemen; ge geniet het bekoorlijke daarvan, omdat altijd iets aanlokkelijks ligt in het ongeknotte, onbesnoeiye leven der natuur, maar ge ziet, dat in die vrijheid ook het onkruid tiert, ook het vergiftige groeit, tusschen, haast zelfs boven het goede uit; ge mist de leidende gedachte, die eenheid, regelmaat zou hebben gebracht....

De literatuur der 20e eeuw is niet te scheiden van die der laat-negentiende-eeuwse jaren: de beweging van 1880 werkt door, nog tot op onzen tijd. Daarom zijn de grondbeginselen ook geen andere. Er is nuanceering, uitgroeï ook wel, of zelfs wel veel, maar wezenlijk, essentieel verschil is er niet: de 20e eeuwse literatuur is in den grond die van de „Tachtigers“.

Alleen — er is bij den aanvang der nieuwe eeuw meer bezonkenheid merkbaar. De sterk individuele sentimenten, die door het individualistisch beginsel van 1880 zoo veelvuldig zich deden gelden, zijn wat geluwd; er is meer oog, meer gevoel voor 't algemeen menschelijke. Tegenover de richting Kloos, die het schoone alleen zag in het abstracte, in de gewaarwordingen, het gebeuren, de overwegingen in eigen binnenste, won meer en meer veld de richting van Verwey, die de schoonheid gebonden achtte aan het reële leven, aan de sociale verhoudingen, aan het algemeen menschelijke. 't Is de evolutie in Verwey's eigen ziel, eerst door de schoonheid gekomen tot het leven, nu begeerend door het leven te komen tot nieuwe schoonheid, die in de literatuur zich voltrekken gaat.

Het opkomen van de socialistische poëzie van Gorter, Mevr. Roland Holst, straks ook van den fijnen dichter Adama van Scheltema is daarvan de uiting. Eenerzijds is die kunst reactionair, omdat ze ingaat tegen het accentueeren van het persoonlijke, maar aan den anderen kant heeft ze toch een positieve kracht, inzooverre zij meent aan te sluiten bij het ontwakend sociaal medegevoel en dus de kunst der toekomst te zijn.

Maar tegelijk was met deze socialistische poëzie het tendentieuze element, als een woekerplant, opgeschoten op het terrein der kunst en heel de verdere literatuur door zien we dat tendentieuze zich vastzuigen aan de productie, zooals de parasiet de in 't wild groeiende bloem omgrijpt.

Een tweede trek der 20e eeuwse letterkunde, die eveneens parallel gaat met de ontwikkeling in het omringende leven, is dat een zekere religieuze sfeer komt in de kunst. De groote dichter Boutens is de eerste bij wien we haar vinden. En ook dit verschijnsel trekt door tot op onzen dag, in een vage, zwoele mystiek, in allerlei zonderlingheden van theosofie, bloedhisme, occultisme, spiritisme, groene-straal-invloeden, maar ook in orthodox-christelijke kunst, die in haar bejendend karakter naar het ideaal van wezenlijke schoonheid grijpt. Figuren als Geerten Gossaert, Jacqueline van der Waals, Laurens v. d. Waals, Seerp Anema, Thomson, Willem de Mérode, Gerard v. Suytstein, christelijke kunstenaars allen, behooren tot de 20e eeuw.

Over 't algemeen kan men wel zeggen, dat de dichtkunst der 20e eeuw haar voorbeeld vindt in de poëzie van Verwey. Met allerlei individuele afwijking — individualisme is nu eenmaal grondbeginsel der tachtigers-kunst — sluit het werk van jongeren als Bastiaanse, Gutteling, Annie Salomons, Jan Prins e.d. daarbij aan. Naast dezen — ik noem maar enkele van de vele namen — werken ook nog de ouderen, de eigenlijke tachtigers, maar ieder volgens eigen inzicht.

Zoo domineert toch de verscheidenheid over de eenheid in de 20e eeuwse poëzie.